KORXONALARDA RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISHNING MIKROIQTISODIY TAHLILI

Xudoyberdiyev Elbek Eshmamatovich
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Iqtisodiyot ta'lim yo‘nalishi 3-bosqich talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.21355839

Annotatsiya: Ushbu maqolada korxonalarda ishlab chiqarish resurslaridan (mehnat, kapital, moddiy resurslar) samarali foydalanish muammosi mikroiqtisodiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Ishlab chiqarish funksiyasi, marginal mahsuldorlik, xarajatlar nazariyasi va optimallashtirish modellari asosida korxona resurslaridan foydalanish samaradorligini baholash usullari ko'rib chiqiladi hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.
Kalit so'zlar: mikroiqtisodiyot, resurslardan foydalanish samaradorligi, ishlab chiqarish funksiyasi, marginal mahsuldorlik, xarajatlar tahlili, korxona, optimallashtirish.

Kirish. Mikroiqtisodiyot fani nuqtai nazaridan resurslardan foydalanish samaradorligi muammosi ishlab chiqarish nazariyasi, xarajatlar nazariyasi va bozor muvozanati kontseptsiyalari orqali o'rganiladi. Korxona darajasida bu masala ayniqsa dolzarb ahamiyat kasb etadi, chunki har bir tashkilot cheklangan resurslar bilan maksimal foyda yoki minimal xarajat bilan berilgan hajmdagi mahsulot ishlab chiqarishga intiladi. Bu maqolada korxonalarda resurslardan samarali foydalanishning nazariy-uslubiy asoslarini mikroiqtisodiy tahlil vositalari yordamida yoritish, ishlab chiqarish omillaridan foydalanish samaradorligini baholash mezonlarini ko'rib chiqish hamda amaliyotda samaradorlikni oshirish yo'nalishlarini asoslashdan iborat. Ishlab chiqarish funksiyasi va marginal tahlil tushunchalarini yoritish; xarajatlarning qisqa va uzoq muddatli davrlardagi dinamikasini tahlil qilish; resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish omillarini aniqlash.

Asosiy qism. Mikroiqtisodiyotda "samaradorlik" tushunchasi resurslardan foydalanishning shunday holatini bildiradiki, bunda mavjud resurslar hisobidan maksimal natijaga erishiladi yoki berilgan natijaga minimal xarajat bilan erishiladi. Iqtisodiy nazariyada bu tushuncha odatda uch shaklda ko'rib chiqiladi: Texnologik (ishlab chiqarish) samaradorlik — berilgan resurslar hajmidan maksimal mahsulot hajmini olish qobiliyati;

Taqsimlash samaradorligi — resurslarning eng yuqori qiymat yaratadigan sohalarga yo'naltirilishi;

Iqtisodiy samaradorlik — minimal xarajat bilan berilgan foydani ta'minlash, ya'ni texnologik va narx omillarining birgalikda optimallashtirilishi

Korxonalarda resurslardan foydalanish samaradorligini baholash uchun quyidagi ko'rsatkichlardan foydalaniladi:

1. Mehnat unumdorligi
2. Kapital sig‘imi va capital qaytimi
3. Material sarfi koeffitsienti
4. Rentabellik darajasi
5. Umumiy omillar unumdorligi (TFP)

Shuningdik samaradorlikni oshirish uchun mehnat va kapital nisbatini bozor narxlariga moslashtirish kerak. Ishlab chiqarish miqyosini kengaytirish hamda xodimlarning malakasini oshirish lozim bo‘ladi. O‘zbekiston Respublikasining 2030-yilgacha mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasida ham iqtisodiyotda resurs tejovchi va ekologik xavfsiz texnologiyalarni keng joriy qilish, sanoat ishlab chiqarishining energiya samaradorligini

oshirish ustuvor yo‘nalish sifatida belgilangan. Bu esa ushbu mavzuni chuqur ilmiy-amaliy tahlil qilish, mavjud tajribalarni umumlashtirish va yangicha yondashuvlar asosida takliflar ishlab chiqishni talab etadi. Bugungi globallashuv va raqamli iqtisodiyot sharoitida sanoat sohasida barqarorlikka erishish korxonalarni faqat yuqori mahsulot hajmi bilan emas, balki ishlab chiqarish resurslaridan oqilona va tejamkor foydalanish orqali raqobatbardosh qilish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Jahon bozorida innovatsion texnologiyalarga asoslangan, ekologik xavfsiz va iqtisodiy samarador mahsulotlar tobora ortib borayotgan bir paytda, O‘zbekiston sanoat korxonalari ham o‘z ishlab chiqarish resurslaridan foydalanish madaniyatini takomillashtirish yo‘liga jiddiy e‘tibor qaratmoqda.

Xulosa. Korxonalarda resurslardan samarali foydalanish murakkab va ko'p qirrali jarayondir. U ishlab chiqarish funksiyasi, marginal mahsuldorlik qonuniyatlari, xarajatlar tuzilmasi va miqyos samarasi kabi mikroiqtisodiy kategoriyalar orqali tahlil qilinishi lozim. Resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish uchun korxona nafaqat mavjud resurslar hajmini, balki ularning o'zaro nisbatini, texnologik jarayonlarning takomillashganlik darajasini va bozor sharoitlarini ham hisobga olishi zarur. Marginal tahlil vositalaridan foydalanish korxonalarga resurslarni taqsimlashning optimal nuqtasini aniqlash, xarajatlarni minimallashtirish va foydani maksimallashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, resurslardan foydalanish samaradorligini uzluksiz monitoring qilish va tegishli ko'rsatkichlar asosida boshqaruv qarorlarini qabul qilish korxonaning uzoq muddatli raqobatbardoshligini ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi. Kelgusida bu yo'nalishdagi tadqiqotlarni raqamli iqtisodiyot sharoitida resurslardan foydalanish samaradorligiga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ta'sirini o'rganish orqali davom ettirish maqsadga muvofiqdir. Ushbu xulosalar mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot strategiyasi bilan uzviy bog'liqdir. "2030-yilgacha Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi" doirasida iqtisodiyotni raqamlashtirish, xususiy sektorni qo'llab-quvvatlash, eksportga yo'naltirilgan sanoatni rivojlantirish va energiya samaradorligini oshirish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan. Bu vazifalarning barchasi, aslida, korxona darajasida resurslardan mikroiqtisodiy jihatdan oqilona foydalanishga bog'liq: davlat miqyosidagi makroiqtisodiy ko'rsatkichlar (YaIM o'sishi, mehnat unumdorligi, eksport salohiyati) alohida korxonalarning marginal mahsuldorlik va xarajatlarni optimallashtirish natijalari yig'indisidan tashkil topadi. Shu nuqtai nazardan, taraqqiyot strategiyasida belgilangan raqobatbardosh iqtisodiyotni shakllantirish maqsadiga erishish uchun korxonalar quyidagi yo'nalishlarda faoliyat yuritishi maqsadga muvofiq: birinchidan, resurs va energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish orqali strategiyaning "yashil iqtisodiyot" ustuvorligini qo'llab-quvvatlash; ikkinchidan, raqamli transformatsiya vositalari asosida ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, bu esa strategiyaning raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yo'nalishiga hissa qo'shadi; uchinchidan, mehnat unumdorligini oshirish orqali inson kapitalini rivojlantirish siyosatini amaliyotga tatbiq etish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mankiw N.G. Principles of Economics. — 9th ed. — Boston: Cengage Learning, 2020.
2. Pindyck R.S., Rubinfeld D.L. Microeconomics. — 9th ed. — New York: Pearson, 2018.
3. Samuelson P.A., Nordhaus W.D. Economics. — 19th ed. — New York: McGraw-Hill, 2010.
4. Varian H.R. Intermediate Microeconomics: A Modern Approach. — 9th ed. — New York: W.W. Norton & Company, 2014.
5. G'ulomov S.S. Iqtisodiyot nazariyasi. — Toshkent: O'qituvchi, 2015.
6. Sharifxo'jayev M., Abulqosimov H. Iqtisodiyot nazariyasi. — Toshkent: Moliya, 2005.
7. Rasulev A.F. Mikroiqtisodiyot. — Toshkent: TDIU nashriyoti, 2012.

8. Karlin S., Karimov N. Korxona resurslaridan foydalanish samaradorligi masalalari // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar ilmiy elektron jurnali. — 2021. — №3.
9. Besanko D., Braeutigam R. Microeconomics. — 5th ed. — Hoboken: Wiley, 2014.
10. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. Korxonalar faoliyati statistik to'plami. — Toshkent, 2023.
11. IMPROVING THE VALUATION PRACTICES OF CORPORATE SECURITIES OF JOINT-STOCK COMPANIES: EVIDENCE FROM UZBEKISTAN. International Journal of Economy and Innovation. 2024-yil 64-son Eshmamat Khudoyberdiyevich Khurramov.
12. Aksiyadorlik jamiyatlari aksiyalarini bozor qiymatini baholash modellari va ularining o‘ziga xos jihatlari. Aktuar moliya va buxgalteriya hisobi ilmiy jurnali, 2024-yil 4-son. Хуррамов Эшмамат Худойбердивич
13. Aksiyadorlik jamiyatlarining oddiy aksiyalari qiymati baholash usuli. O‘zbeksiton sug‘urta bozori jurnali, 2024-yil 12-son. Хуррамов Эшмамат Худойбердивич
14. Aksiyadorlik jamiyatlari obligatsiyalarining qiymatini baholashning o‘ziga xos xususiyatlari. “Yangi O‘zbekiston iqtisodiyoti” jurnali, 2025-yil 1-son.
15. Хуррамов Эшмамат Худойбердивич
16. “Qimmatli qog‘ozlarni baholashning nazariy asoslari va uning o‘ziga hos jihatlari”. 2023-yil 13-Fevral. Хуррамов Эшмамат Худойбердивич